

KURULUŞ VE GÖREVLERİ İTİBARIYLA DENİZ MÜSADERE MAHKEMELERİ

Yrd. Doç. Dr. Süha TANRIVER (*)

Deniz müsadere mahkemeleri, denizde zabt ve müsadere hukukuna ilişkin (1) işlem ve tedbirlerin, kanuna uygunluğunu denetlemek üzere kurulmuştur. Söz konusu mahkemelere ilişkin hukukî düzenleme, 3894 Sayılı Denizde Zabt ve Müsadere Kanunu'nda (2) yer almaktadır. Deniz müsadere mahkemeleri, ilk derece yargı yeri olarak faaliyet gösteren deniz müsadere mahkemeleri ile, üst derece yargı yeri olarak faaliyet gösteren Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesinden oluşur.

Deniz müsadere mahkemeleri, düzenli bir biçimde faaliyet gösteren mahkemeler arasında yer almaz; yargılama yetkileri, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından denizde zabt ve müsadere hakkının kullanılmasına ilişkin kararın yayımlanması tarihinden itibaren başlayan (3894 s.K.m.88) tamamıyla istisnaî nitelikli bir yetkidir (3894 s.K.m.100). Yasal düzenlemenin yürürlüğe girdiği 1940 yılından günümüze kadar, henüz bu mahkemelerin fiilen oluşturulmasını ge-

(x) A.Ü. Hukuk Fakültesi Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

(1) Zabttan, deniz nakil vasıtası (gemi) üzerindeki emir ve kumanda yetkisinin davranılması (3894 s.K.m.63); müsadere deniz ise, elkonulan geminin veya yükünün Deniz Müsadere Mahkemesinin hükmü ile Türk Devletinin mülkiyetine geçirilmesi anlaşılmalıdır (Kalpsüz, Turgut: Deniz Ticaret Hukuku, C.I., Giriş-Gemi, Ankara 1972, s. 273; Okay, Sami: Deniz Ticaret Hukuku, C.I.3. B., İstanbul 1970, s.187). Zabt ve müsadere yoluyla gemi mülkiyetinin kazanılması, bir aslen iktisap türü olduğundan, Devlet bu suretle mülkiyetini kazanmış olduğu gemiyi her türlü haklardan ve takyitlerden arınmış olarak elde eder (Kalpsüz, s.275; Çağa, Tahir: Deniz Ticaret Hukuku, C.I. Giriş, Gemi, Donatan ve Kaptan, İstanbul 1982, s.81). Denizde zabt ve müsadereye, düşman ticaret gemileri ve yükleri ile onlara yardım ve destek sağlayan diğer gemiler tâbidir (3894 s.K.m.1) (Kalpsüz s.274). Bu hakkın kullanımı, Bakanlar Kurulunca başlangıcı ve sonu belirlenen zaman dilimi, içerisinde, açık denizlerde, Türkiye Cumhuriyeti'nin, müttefiklerinin ve düşmanlarının hakimiyeti altında olan sularda Türkiye Cumhuriyeti'nin, müttefiklerinin ve düşmanlarının seyrişefere yarayan içsularında ve tesisatında, harp gemileri komutanları ile ordu birlikleri komutanları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliği altında bulunan yerlerde özel olarak bu işle görevlendirilmiş olan makamlarca gerçekleştirilir (3894 s.K.m.2,3,4). Denizde zabt ve müsadere hakkı, tarafsız sularda uygulanmaz (3894 s.K.m.5).

(2) RG., 18.7.1940, sa.4564. Söz konusu yasal düzenlemenin bütünü gözetildiğinde, yasama tekniğine aykırı bir yöntem izlendiği, kamu hukuku kavram ve kurumları ile özel hukuk kavram ve kurumlarının birbirine karşıtıldığı ve yer yer hukukî olmayan kavramların kullanıldığı görülmektedir.

rektirir bir durum doğmamıştır.

A- İlk Derece Yargı Yeri Olarak Deniz Müsadere Mahkemeleri

I- Kuruluşu

Deniz müsadere mahkemeleri, ikisi adliye hâkimlerinden birisi askeri adlı hâkimlerinden olmak üzere, üç meslek hâkim ve iki deniz subayından kuruludur. Mahkeme başkanlığı görevini, en kıdemli adliye hkimi yerine getirir (3894 s.K.m.92). Deniz müsadere mahkemelerine, yeteri kadar yedek hâkim de atanır (3894 s.K.m.94,I) ve bu mahkemelerde görevli hâkim ve subaylar, görevleri devam ettiği sürece, hkimlerin haiz olduğu bütün hak ve yetkilere sahiptirler.

Deniz müsadere mahkemelerinin uğraş alanının, zabt ve müsadere edilen geminin ve yükünün mülkiyetinin, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin mülkiyetine geçmesini sağlamak (3894 s.K.m.79) ve zabt ve müsadere hakkının hukuka uygun bir biçimde kullanılmamasından kaynaklanan tazminat taleplerini karara bağlamak olduğu gzetilirse (3894 s.K.m.80 vd.), bu mahkemelerin yapısal oluşumdaki farklılıklara rağmen, ilk derece yargı yeri olarak görev yapan özel hukuk mahkemeleri arasında yer aldığı söylenebilir. 3894 sayılı Kanun 123 ve 126, III. maddelerinde duruşma düzeninin sağlanması ve delillerin ikamesi bakımından, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun konuyu düzenleyen hükümlerinin, deniz müsadere mahkemelerinde de uygulanacağının açıkca vurgulanması, bu mahkemelerin, özel hukuk mahkemeleri arasında yer aldığı yönündeki görüşümüzü tayit eder. Öte yandan, denizde zabt ve müsadere olayının, devletler umumi hukuki kuralları ile irtibat halinde bulunması, deniz müsadere mahkemelerinin, mill mahkemeler arasında yer almasını engellemez (3).

Her deniz müsadere mahkemesine, Devlet ajanı olarak bir deniz subayı atanır; ajana muavin de (yardımcı da) verilebilir (3894 s.K.m.97,I) Devlet ajanları, Milli Savunma Bakanlığının teklifi üzerine, bir kararname ile atanırlar (3894 s.K.m.97,II) ve hazırlık tahkikatı yapmak, zabtolunan nakil vasıtasını, yükünü ve tutuklanan görevlileri muhafaza etmek, mahkemede dava açıp Devleti temsil etmek ve verilen kararları yerine getirmek görevlerini üstlenmişlerdir. (3894 s.K.m.101) Deniz müsadere mahkemelerinin grdğu davaların niteliği itibarıyla hukuk davası olduğu gözönüne alındığında, Devlet ajanı ve yardımcılarının mahkemede dava açıp bu davada Devleti temsil etmek görevi itibarıyla, Cumhuriyet Savcılarının hukuk yargılama süreci içerisinde üstlenmiş oldukları işleve

(3) Meray, Seha, L: Devletler Hukukuna Giriş, C, II, Ankara 1959, s.399.

benzer bir işlevi (4) yerine getirdiği söylenebilir. Öte yandan, deniz müsadere mahkemeleri tarafından verilen kararları yerine getirmek görevi açısından da, Devlet ajanları, infaz savcılarına benzemektedirler.

II- Görevleri

Deniz müsadere mahkemelerinin görevlerinin neler olduğu, 3894 sayılı Kanun'un 99 uncu maddesinin (A) fıkrasında gösterilmiştir. Bu düzenlemeye göre, deniz müsadere mahkemelerinin görevleri, şu şekilde sıralanabilir:

1- Denizde zabt ve müsadere hakkının kullanılması sırasında alınan tedbirlerin kanuna uygun olup olmadığını denetlemek,

2- Zabtolunan nakil vasıtası veya malın müsadere sine veya serbest bırakılmasına karar vermek.

3- Zabt ve imha işlemlerinin haksız olarak yapılmasından veya haksız bir rota emri (5) verilmiş olmasından kaynaklanan zararın ve ziyanın tazminine karar vermek.

4- 3894 sayılı Kanun'un 30 uncu maddesinin (A) fıkrası uyarınca tazminat ödenmesine karar vermek (6).

5- Zabtolunan nakil aracı veya malın kullanılması veya iadesi hakkında, davanın deniz müsadere mahkemesinin önüne getirilmesinden önce veya davanın görülmesi sırasında ileri sürülmüş olan iddiaları karara bağlamak.

Deniz müsadere mahkemelerinde yapılan yargılama alenidir; ancak, Devletin güvenliği bakımından gerekli görülürse, yargılamanın gizli olarak da yapılmasına karar verilebilir (3894 s.K.m.122); bu mahkemelerde yargılamanın idaresi mahkeme başkanınca gerçekleştirilir (3894 s.K.m.111,I), incelemeler duruşmalı olarak yapılabilir (3894 s.K.m.123,124) ve kararlar sait çoğunlukla alınır (3894 s.K.m.128).

3894 sayılı Kanunda, deniz müsadere mahkemesinin kararlarına karşı, istinaf yolu ile, Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesine başvurulabileceği be-

(4) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: **Yılmaz Ejder**: Savcılığın Hukuk Davalarındaki Görevleri, (AÜHFD., 1972/1-2, s.255-283) s. 255 vd; **Bilge, Necip/Önen, Ergun**: Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, 3.B., Ankara 1978, s.113-119.

(5) Rota emri, durdurma veya arama yapılabilmesi için, muayyen bir yönden de gitmesi hususunda bir nakil aracına verilen emirdir (3894 s.K.m.59).

(6) Bitaraf bir nakil vasıtasındaki bitaraf harb kaçığı; nakil vasıtası durdurulduğu anda denizde zabt ve müsadere hakkına başvurulmasına dair olan karardan veya bu nevi malın Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından ilân edilen listeye dahil olduğundan haberdar değilse yada nakil vasıtası mezkûr hususattan haberdar olmakla beraber harb kaçığı malı boşaltmaya muktedir olamamışsa, ancak bir tazminat mukabilinde müsadere olunabilir (3894 s.K.m.30,A).

lirtilmiştir (m.99,B/1). Söz konusu yasal metinde, her ne kadar deniz müsadere mahkemesi kararlarının, istinaf üzerine Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi tarafından inceleneceği ifade olunmuşsa da, buradaki "istinaf" ibaresini, "temyiz" olarak algılamak ve yorumlamak gerekir (7). Zira, istinaf yargılamasının temel karakteristiği, davanın yeniden görülüp karara bağlanmasıdır (8). Halbuki, Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi yapacağı inceleme sonucunda, davayı yeniden görüp karara bağlamamakta, sadece deniz müsadere mahkemesinin hükmünü kısmen ya da tamamen bozup dosyayı yeniden görülmek üzere deniz müsadere mahkemesine iade etmektedir (3894 s.K.m.143). Dolayısıyla, başvuru üzerine, Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesince gerçekleştirilecek olan incelemeyi, temyiz incelemesi olarak nitelendirmek, daha doğru bir yaklaşım biçimi olur.

Deniz müsadere mahkemelerinin kesinleşmiş olan kararları, diğer mahkemeleri ve Devlet idare makamlarını bağlar (3894 s.K.m.100). Söz konusu mahkemelerin kararları kesinleşmeden icra edilemez (3894 s.K.m.131,I). Ayrıca, deniz müsadere mahkemelerinde görülen işler, hiçbir resim ve harca tâbi değildir (3894 s.K.m.147).

B- Üst Derece Yargı Yeri Olarak Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi, esas itibarıyla ilk derece yargı yeri olarak faaliyet gösteren deniz müsadere mahkemelerinden verilen kararların, hukuka uygunluğunu denetlemek ve 3894 sayılı kanunla verilen diğer görevleri yerine getirmek amacıyla oluşturulmuş bulunan özel hukuk yargılama teşkilâtı bütünü içerisinde yer alan bir üst mahkemedir.

I- Kuruluşu

Yüksek Deniz Müsaderesi Mahkemesi, ikisi temyiz mahkemesi (Yargıtay) üyelerinden, birisi askerî temyiz mahkemesi adli hâkimlerinden (Askerî Yargıtay üyelerinden) olmak üzere, üç meslekî hâkim ve iki deniz üst subayından oluşur. Mahkeme Başkanlığı görevini, adliye hâkimlerinden en kıdemlisi yapar (3894 s.K.m.93). Yüksek Deniz Müsaderesi Mahkemesi nezdinde de, bir Devlet ajanı bulunur ve bu ajan mahkemede Devleti temsil eder (3894 s.K.m.97,III; m.102,I); yargılamanın bitiminden önce, zabtolunan nakil vasıtasını ve yükünü serbest bırakabileceği gibi; ilgililerle uzlaşmaya da varabilir (3894 s.K.m.102,III).

(7) Aynı görüşte: Okay s.189

(8) Berkin, Necmeddin: Tatbikatçılara Medenî Usul Hukuku Rehberi, İstanbul (tarihsiz), s.. 271; Kuru, Baki: Hukuk Usulünde İstinaf Teşkilâtı (Adliye Mahkemelerinin Kuruluşu Kanun Tasarısı ile Hâkimler ve Savcılar Kanun Tasarısı Hakkında Seminer, Ankara 1964, s. 45-62), s. 46.

II- Görevleri

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesinin görevlerinin neler olduğu, 3894 sayılı Kanun'un 99 uncu maddesinin (B) fıkrasında gösterilmiştir. Bu düzenlemeye göre, Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesinin görevleri, şu şekilde sıralanabilir:

1- Deniz müsadere mahkemesinin hükümlerini temziyen (9) incelemek ve karara bağlamak,

2- Deniz müsadere mahkemesi kararlarına karşı yapılan itirazları incelemek,

3- Zaptolunan nakil vasıtasının veya malın kullanılması veya iadesi hakkında inceleme sırasında ve incelemenin sona ermesinden önce, ileri sürülen iddiaları karara bağlamak.

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesinin hükümleri, tefhim veya tebliğ ile birlikte kesinleşir (3894 s.K.m.144). Bu mahkemenin kararının gereklerini, deniz müsadere mahkemesi nezdindeki Devlet ajanı yerine getirir. Ancak, Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi nezdindeki Devlet ajanı, kararın gereklerini yerine getirme yetkisini kendisinde saklı tutabilir (3894 s.K.m.145).

---

(9) Söz konusu düzenlemedeki "istinaf" ibaresini, "temyiz" olarak algılamak ve yorumlamak gerekir. Bkz. yuk. s.13 3-134.